

Péče o lesní ekosystémy Národního parku Šumava Management of forest ecosystems in Šumava National Park

Vladimír Hladilin

Správa Národního parku Šumava, 1. máje 260, CZ–385 01 Vimperk, Česká republika

Abstract

A new alternative of forest management on the territory of Šumava National Park has been initiated. Past transformation of indigenous forests into human-induced single-dominant plantations, commonly comprising alien provenances of Norway spruce (*Picea abies*), has resulted into destabilized ecosystems which are exposed to severe environmental stress and disturbance. Due to the decreased ecological and genetical diversity, a straightforward integration of these unstable systems into the Zone I (core zone of the national park) would cause undesirable retardation of the renaturalization process. In assisting the spontaneous natural processes, the forest management intends to adopt specific regeneration measures with regard to individual stands and avoid stereotyped silvicultural procedures. Necessarily, this approach will contain elements of the both science and art.

Key words: zonation, Norway spruce, stability, restoration

Koncepce péče o les Národního parku Šumava

Šumava si dodnes zachovala hodnoty, pro které lze toto území nazvat „zeleným ostrovem“ v urbanizované středoevropské krajině. Tento víceméně souvislý ostrov lesů je možné a nutné udržet v celistvosti a převést jej do stavu blízkého přírodě. Jsou dvě cesty vedoucí k regeneraci a stabilizaci lesa na Šumavě: (1) Ukončit hospodaření ze dne na den a ponechat další vývoj jen přírodě, přičemž tato cesta může trvat staletí, případně tisíciletí. (2) Využít zkušeností středoevropského lesnictví k rychlejšímu převedení pozměněných a nepůvodních lesních ekosystémů na porosty blízké přírodním. Současné spory o budoucnost lesů na Šumavě jsou především sporem těchto dvou koncepcí. Ty jsou sice z pozice dílčích kroků a časového rozvrhu zásadně odlišné, ale jejich výhledové a dlouhodobé cíle se takřka ztotožňují (KučERA 1991).

Nebezpečí první koncepce spočívá v tom, že jde o přímou aplikaci „čisté“ ekologické teorie, kdy jediným přijatelným řešením vztahu člověk – příroda je spíše rezignace na nalezení řešení a tím i eliminace člověka z ekosystému. Bude mít zřejmě vždy vlivné zastánce mezi odborníky, kteří postrádají smysl pro praktický život; je však i pro bohatou společnost s demokratickým zřízením v dané geografické oblasti sotva přijatelná. Nebezpečí druhé koncepce je naopak v její výhodnosti pro praktický život. Nevylučuje, ba přímo předpokládá a doporučuje hospodářské využití části území, byť pro ně stává diferencované limity. Při aplikaci této koncepce hrozí možnost bezděčného či záměrného nedodržování přijatých limitů. Lze předpokládat, že se vzrůstající stabilitou společnosti a růstem odborných znalostí, morální i ekonomické motivace obyvatel se toto riziko výrazně sníží.

Jednoznačně se přikláníme ke koncepci druhé (HLADILIN 1995). Filosofii dalšího směřová-

ní v NP Šumava chápeme jako systematickou a aktivní činnost, tj. usměrňování přírodních procesů ve všech silněji pozmeněných typech lesních ekosystémů.

Potenciál růstového prostředí

Potenciál růstového prostředí v NP Šumava se projevuje stále značnou produktivitou porostů i na půdách minerálně slabých. Děje se tak v podmínkách výraznějších klimatických změn a za situace pokračujícího, ale prokazatelně klesajícího imisního zatížení a při stále se snižující schopnosti reprodukce části smrkových nepůvodních porostů. Svědčí to o stanovištních faktorech působících v jistém optimu.

Drsné klima plošinatých horských plání (průměrná výška nad 1 100 m) umožnilo vznik přirozených klimatických smrčín (8. lesní vegetační stupeň – LVS), kde i smrk je bez optimálních růstových podmínek. Nižší, převládající část území v pásmu 800–1 100 m, reprezentují smrkové bučiny (6. LVS) s původní hercynskou směsí smrk-jedle-buk. Přechodovou zónu tvoří bukové smrčiny (7. LVS).

Na minerálně chudším podloží (žula, rula, svor) jsou výrazně převládající skupinou subtypy hnědých půd (cca 60 %) a z nich oligotrofní horská hnědá půda (40 %). Z hlediska půdních druhů převládají půdy lehčí, hlinitopísčité. Celé území patří do chladné oblasti. Podnebí je perhumidní, převládá oceanický charakter klimatu s chladnějším jarem a teplejším podzimem. Lesní společenstva, ovlivněná geologickým podložím, reliéfem terénu a půdami chudými vápníkem, jsou většinou floristicky méně pestrá. Velký lesnický význam mají zbytky porostů přirozené skladby, cenné lokální populace dřevin.

Vysokou přírodovědeckou hodnotu mají šumavská rašeliniště (KUČERA 1991), představující přirozené ostrovní ekosystémy s řadou postglaciálních reliktních rostlin a živočichů. Území NP Šumava patří mezi celky s velkou hydrickou účinností; je charakteristické zvýšenou přirozenou akumulací vody (pramenné oblasti, rašeliniště).

Převažující část NP Šumava byla podrobně typologicky zmapována, urychleně se dokončují bývalé vojenské lesy. Vylišené lesní typy (LT) umožňují rozdělení lesa na plochy určité potenciální produkce a současně umožňují stanovit míru společenské potřeby všech funkcí, které budou lesy plnit. Staly se zároveň jednotkami pro tvoření návrhů cílových a přirozených skladeb lesních dřevin, podkladem pro vyhotovení modelů péče o les, cílových a účelových souborů. Graficky jsou zachyceny na typologických mapách v měřítku 1:10 000, podle jednotlivých lesních správ, případně polesí.

Aktuální stav lesa

Drsné přírodní podmínky neumožnily výraznější plošné osídlení, zejména v nejvyšší příhraniční části Šumavy; přesto se charakter většiny lesů během posledních dvou století výrazně změnil. V posledním období vývoje (zhruba od počátku 50. let) je celá oblast pod silným tlakem abiotických i biotických škod, které do značné míry ovlivnila dřívější i současná lidská činnost.

Tak např. větrné kalamity a jejich gradace jsou v závislosti na stanovištích ovlivněných vodou. Významnou skutečností je, že se od 2. světové války jen minimálně udržuje odvodňovací síť. Sněhové polomy mají souvislost s výchovnými zásahy v mladých porostech, s porosty loupánými zvěří, s původností porostů; škody zvěří loupáním, okusem jsou důsledkem nezodpovědného mysliveckého hospodaření posledních 25 let (více než polovina škod je celoplošných, v rozsahu odpovídajícím oborám), škody buření (útlakem kultur), mrazem a klikorohem jsou způsobeny nezvládnutou ochranou na rozsáhlých holých plochách (již

dnes se podílejí téměř 20 % na neúspěšném zalesnění). Škody kůrovci mají příčiny v polo-mech včas nezpracovaných, v podcenění periodicity jarních a letních přísušků posledních 10 až 15 roků, ve výrobě dřevařských sortimentů v kůře, a samozřejmě i v teoriích o ko-existenci smrkových porostů s kůrovci aj. Narůstá poškození porostů (hniloby) nešetrou manipulací s těžbou a vyklizovanou hmotou, a dále imisemi, jejichž nepříznivý vliv se na Šumavě zřetelně projevuje od počátku 80 let. Předčasně stárnou a odumírají nepůvodní smrkové porosty aj.

Lesy NP Šumava tvoří dnes mozaiku víceméně přirozených a změněných ekosystémů. Pozměněné ekosystémy značně převládají a tvoří několik stupňů dle skladby a stavu porostů: od porostů blízkých přirozeným až po porosty změněné a nevhodné. Oproti ostatním oblastem České republiky však nejsou změny způsobené lidskou činností tak radikální (doposud omezený vliv imisí a turistiky) a lze předpokládat, že se nenarušila ekologická stabilita území natolik, aby nebylo možné vhodnou péčí, usměrňovanou lesnickou činností a rekonstrukcí přiblížit se přirozenému stavu.

Zásady péče o les

Les je vůdčím ekosystémem podmiňujícím stav ostatních kontaktních ekosystémů v NP Šumava. Existují zde značné rozdíly v procesu dynamiky ontogeneze v lesích víceméně přírodních a antropicky silněji ovlivňovaných. Lesy blízké přirozeným se vyznačují dynamikou téměř výhradně ovlivňovanou přírodními faktory (stadium dorůstání s fází obnovy, stadium optima a stadium rozpadu). Lesy donedávna hospodářsky ovlivňované se liší nejen autochtonností dřevin, prostorovou výstavbou, ale především dispozicí a reakcí na rušivé podněty přírodních faktorů (STOLINA 1995).

Pokud by se tyto porosty (převážně smrkové) přestaly obhospodařovat, jejich vývoj bude probíhat jen pod vlivem přírodních faktorů. Najednou se začnou uplatňovat vlivy, které byly hospodářskými zásahy značně eliminovány. Porosty nepřipravené na novou situaci budou reagovat způsobem, který je adekvátní odolnostnímu potenciálu a budou podléhat rušivým účinkům vnějších faktorů. Z těchto důvodů nemohly být celé komplexy lesa zařazeny hromadně do I. zóny NP, což by nezástalo bez následků na zdravotním stavu celého lesního ekosystému, na hydrických poměrech území a dalších faktorech.

Do I. zóny NP – pralesovité zbytky, byly zařazeny porosty nejcennější, nejméně narušené s nejvyšším stupněm ekologické stability, ekologické a biologické hodnoty (pralesovité zbytky, vrchovištní rašeliny). Tvoří jádrovou zónu, která se bude neustále zvětšovat přiřazováním jí podobných území II. zóny. Porosty I. zóny budou ponechány přirozenému vývoji, bez ovlivňování člověkem a tedy i bez veškeré lesnické činnosti. Výchozí stav I. zón představuje dnes cca 9 000 ha–13 %, ve vzdálenější budoucnosti bude tvořit až 70 % rozlohy NP.

Porosty II. zóny NP zahrnují převážnou část lesních ekosystémů víceméně pozměněných až nepůvodních. Cílem veškeré lesnické činnosti je vytvoření ekologicky stabilního, přírodě blízkého dynamického lesa cestou usměrňovaného vývoje, rekonstrukce a přeměny nevhodných (skladbou a stavem) současných porostů, včetně uplatnění aktivní ochrany proti hmyzím škůdcům. Tento přechod usnadní dočasné vytvořené podzóny II. A, II. B, z nichž II. A bude postupně zvětšovat jádrová území I. zóny. K tomu jsou zaměřena základní rozhodnutí, tj. cílová skladba (přirozená skladba), obnovní způsob, obmýtlí obnovní doba (v souhrnu druhová, časová a prostorová úprava lesů v NPŠ), rozhodnutí v otázkách zalesňování, výchovy a obnovy porostů aj. Veškerá činnost, tedy i lesnická, se bude nadále uskutečňovat podle plánu péče o národní park, který je základním dokumentem a podkladem pro plánování a řízení v NP Šumava.

V současné době, při převaze lesních ekosystémů II. zóny s víceméně hospodářskými porosty, je pro lesnickou činnost s ekorekonstrukčním programem nezbytný lesní hospodářský plán (LHP). Lesní hospodářské plány budou vypracovány pro území NP Šumava (a již dnes se tak děje) podle „Směrnic pro vyhotovování LHP v NPS“ a jejich příloh (modely péče o les). LHP budou zpracovávány na základě zmapování přírodního potenciálu, ekologické hodnoty porostů v souladu se zájmy ochrany přírody a posláním NP Šumava (nadřazení hledisek společenských a ekologických). Specifičnost vyhotovení LHP bude spočívat především v respektování zonace území, uplatňování dynamického principu, v úpravách kategorizace lesů, nahrazení hospodářských souborů cílovými soubory a účelovými soubory, zaměřenými na dosažení ekologické stability lesních ekosystémů a současně plnící funkci jednotky kontrolní, jež umožňuje po 10 letech vyhodnotit změny stavu lesa.

Závěr

V Národním parku Šumava, jako v celém lesním hospodářství, se vydáváme na cestu změn dosavadních systémů.

Dřívější postupná přeměna původní lesní vegetace Šumavy na zjednodušené tvary kulturního lesa, často i s nepůvodním smrkem z nižších poloh, vedla a ještě vede k vytváření nestabilních (v jistém smyslu dočasných) lesních ekosystémů s víceméně umělou rovnováhou řízenou člověkem. Jejich přežívání je stále více odvislé od selekčních tlaků vnějších faktorů prostředí. Z hlediska zonace je chybou řadit tyto porosty paušálně do zón nejpřísněji chráněných.

V Národním parku Šumava jednoznačně nastupuje nutnost koncepcí sledujících zvyšování ekologické a genetické diverzity a tím i stability lesních ekosystémů. Na plánovaná lesnická opatření je třeba pohlížet jako na pomoc spontánně fungujícím přírodním procesům. Lesnická činnost v Národním parku Šumava podporuje individuální vlastnosti a kvality lokálních populací dřevin a vyhýbá se schematickým hodnocením. Takový postup může v sobě spojit prvky strohé vědy i prvky umění.

Literatura

- HLADILIN V., 1995: Péče o les NP Šumava, Poznámky k lesním dřevinám 1995. *Ms., depon. NPS Vimperk, 48 pp.*
- KUČERA S., 1991: Geobotanické posouzení centrální části Národního parku Šumava pro účely zonace a management. *Botanický ústav ČSAV, Třeboň 1991: 4–6*
- STOLINA M., 1995: Stanovisko k materiálům projednaným na vědecké sekci rady NP Šumava 11. 4. 1995: 1–12